

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἄριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Τμήματος Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς* — Τιμητικὸ ἀφιέρωμα στὸν Καθηγητὴ Ἰωάννη Ἀρ. Καλογήρου (Συνεργασία συναδέλφων, μαθητῶν καὶ φίλων τοῦ τιμωμένου), Θεσσαλονίκη 1992, σχ. 8ον, σσ. 680.

Ὁ γράφων, διατέλεσας ἐπὶ ὀκταετίαν συναδέλφος τοῦ διακεκριμένου Καθηγητοῦ κ. Ἰωάννου Ἀρ. Καλογήρου ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Ἄριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1961-1968), μετὰ συγκινήσεως ἔλαβε τὸν εἰς τὸν Καθηγητὴν τοῦτον ἀφιερωμένον ὡς ἄνω ὀγκώδη τόμον, ὅστις ἠτοιμάσθη καὶ παρεδόθη εἰς κυκλοφορίαν μερὶ μνη τῶν Καθηγητῶν Θεοδώρου Ζήση (πρωτοπρεσβυτέρου), Στεργίου Σάκκου, Ἀντωνίου Παπαδοπούλου καὶ Γεωργίου Στογιόγλου. Ὡς εὐστόχως τονίζουν οὗτοι ἐν τῷ Προλόγῳ, πρόκειται περὶ ἐκπληρώσεως «χρέους τιμῆς πρὸς ἓνα σεβαστὸν ἀκαδημαϊκὸν διδάσκαλον, ἀναλώσαντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ καθηγητὴς Ἰ. Καλογήρου ἀποτελεῖ ἀξιολίμητον παράδειγμα τῆς εἰς ἓν συνδρομῆς δύο ἐπαινετῶν στοιχείων τῆς ὑψηλῆς θεολογικῆς συκροτήσεως ἀφ' ἑνός, ὅχι ὁμοῦς αὐτονομημένης καὶ ἐγκεντρικῆς, καὶ τοῦ ὑγιούς ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος καὶ τῆς ἐκκλησιοκεντρικῆς δραστηριότητος ἀφ' ἑτέρου».

Ὁ τόμος παρουσιάζει εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς γραφίδος τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Καθηγητοῦ Θεοδώρου Ζήση τὰ τῆς ζωῆς καὶ δράσεως τοῦ καθηγητοῦ Ἰ. Καλογήρου, πῖνακα τῶν Δημοσιευμάτων του, τὰ τῆς συμμετοχῆς του εἰς συνέδρια, ἐπισήμους διασκέψεις, διεκκλησιαστικὰς καὶ διεθνεῖς συναντήσεις καὶ εἰς ἐκδηλώσεις γενικωτέρας πνευματικῆς δράσεως καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς ἐπιδαφιλευθείσας εἰς αὐτὸν τιμητικὰς διακρίσεις (σσ. 13-80).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Τόμος περιλαμβάνει τὰς ἐξῆς μελέτας συναδέλφων, μαθητῶν καὶ φίλων τοῦ τιμωμένου: 1) Οὐρανὸς πολύφωτος ἢ Ἐκκλησία (Παναγιώτου Χρήστου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 2) «Ὁ Χρυσοῦς κανὼν τοῦ Εὐαγγελίου» (Μάρκου Σιώτου, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 3) Pfarrer, Aspekte des Unglaubens (Peter Amiet). 4) Ὁ διάλογος μετὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς (πρωτοπρεσβ. Θεοδώρου Ζήση, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 5) Ἡ νομικὴ φύσις, ὡς καὶ ἡ σύστασις, συγχώνεσις καὶ διάλυσις τῶν ἱερῶν Μονῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν πρόσφατον ἑλληνικὴν νομολογίαν (Κωνσταντίνου Βαβούσκου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 6) Die Freiheit des Menschen im Heilswirken Gottes (Prof. Dr. Georg Kraus). 7) Ἡ πρώτη ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ σχολὴ καὶ τὸ πρῶτο ἐκκλησιαστικὸν σχολεῖο στὴν Ἑλλάδα ἐπὶ Καποδίστρια (Ἀποστόλου Βακαλόπουλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 8) Ἡ Ἐξαρχία τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τοῦ 381 εἰς Κωνσταντινούπολιν (Ἀθανασίου Ἀγγελόπουλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 9) Christlich Inspiriertes Philhellenentum (Prof. Dr. Friedrich Heyer). 10) Τὸ τάμα τοῦ Ἰεφθάε (Δαμιανοῦ Δοϊζκου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 11) Ἱερωσύνη καὶ Βασιλεία (ἱστορικὴ, θεολογικὴ καὶ νομικὴ προσέγγιση) (Νίκου Ματσούκα, Καθηγ. Πανεπιστημίου). 12) One Lord and one Church, wishful thinking and hard realities (Prof. Dr. Hans Schwarz). 13) Ἡ προετοιμαζομένη ἀγία καὶ μεγάλη Σύνοδος τῆς κατ' Ἀνατολὰς

Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν περὶ νηστείας ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων (Ἄντωναίου Παπαδοπούλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 14) Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον — Ὁ παγκόσμιος σύνδεσμος τῶν μετερρυθμισμένων Ἐκκλησιῶν (Βασιλείου Σταυρίδου, Καθηγητοῦ τῆς Θεολ. Σχολῆς τῆς Χάλκης). 15) Wort und Bild. Ein Beitrag zum Gespräch zwischen Orthodoxie und Luthertum (Prof. Dr. Hans-Martin Barth). 16) Ὁ Σωκράτης ὅπως τὸν εἶδεν ὁ Kierkegaard (Τερέζας Πεντζοπούλου—Βαλαλάς). 17) Ἡ γένεση καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς ἀντιμικροβιακῆς χημειοθεραπείας. (Ἀθανασίου Παραδέλλη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 18) Ἡ Στοματολογία (ἢ ἄλλως Ὀδοντιατρικὴ) στὴν περίοδο τοῦ Βυζαντίου (Ἀλεξάνδρου Τσουκανέλη, Καθηγητοῦ Στοματολογίας). 19) Ὁ οἰκουμενικὸς χαρακτήρας τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας (Χρίστου Κρικώνη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 20) Die Wirkungsstätten der Wiener Mechitaristen (Ernst Hammerschmidt). 21) Ἡ ψυχοθεραπεία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (Σταύρου Παλογιάννη, Ἄν. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 22) Τὸ βιβλικὸ ὄνομα στὴν πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ παράδοση (Σταύρου Καλαντζάκη, Ἄν. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 23) Demetrios Galanos—Myth and Reality (Prof. Dr. Phil. Matia Burgi—Kyriazis). 24) Ἀρετὴ καὶ σοφία. Σχόλια εἰς τὴν ἐπιστολιμαίαν πραγματείαν Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ πρὸς Ἰωάννην καὶ Θεόδωρον τοὺς φιλοσόφους (Γεωργίου Θεοδοροῦδη, Ἐπικ. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 25) Οἱ θεολογικὲς προϋποθέσεις τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὴν εἰκόνα στὸ πρωτότυπο (Γεωργίου Μαρτζέλου, Ἄν. Καθηγητῆ Πανεπιστημίου). 26) La notion de la sagesse dans le livre des Proverbes Chap. I. IX (Athanase Théocharis, Directeur de l' Akadémie Ecclesiastique et Pédagogique de Thessalonique). 27) Ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ καὶ τὸ Ἱεροδιδασκαλεῖο Βελλᾶς (Σωτηρίου Δάκαρα, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 28) Ἐνδιαφέρουσα γνώμη γιὰ τὸ Ἰσλάμ τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (Ἡλία Νικολάκη, Ἐπ. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 29) The human prospect in the twilight of the 20th Century (Costas Hadjiconstantinou). 30) Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῶν τριῶν θεολογικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν αἰρετικὸ Νεστόριο (Ἀρχιμ. Νικοδήμου Σκρέττα, Ἐπιστ. Συνεργάτου Πανεπιστημίου). 31) Ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου στὸ ὁμώνυμο παρεκκλήσι τοῦ πατριαρχικοῦ κτιριακοῦ συγκροτήματος Πεκίου Σερβίας — Γιουγκοσλαβίας (Δημητρίου Κατσίκια, Ε.Μ.Υ. Θεολογικῆς Σχολῆς). 32) Τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ὡς δεῖκτες ζωῆς (Γεωργίου Μαντζαρίδου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 33) Πῶς δικάζονται οἱ κληρικοὶ ἔλων τῶν βαθμίδων τῆς Ἱερωσύνης, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου (Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου). 34) Ὁ Ψαλμὸς τῶν «ἐκτετιναγμένων». Εἰσαγωγικὰ στὸν 126 Ψαλμὸ (Στεργίου Σάκκου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου) (σσ. 81—680).

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὀγκώδους αὐτοῦ τιμητικοῦ τόμου, ὅστις περιέχει πολλὰς ἐξαιρέτους μελέτας ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει, κατὰ τὸ ὅποιον ἐορτάζεται τὸ ἰωβηλαῖον τῆς πεντηκονταετίας τῆς λειτουργίας τῆς ἐν τῷ Ἀριστοτελεῖω Πανεπιστημίῳ Θεολογικῆς Σχολῆς (1942—1992), διαστήματος χρονικοῦ, ὅπερ — ὡς σημειοῦται ὀρθῶς ἐν τῷ Προλόγῳ — «ἐπληρώθη κατὰ τὸ μέγιστον αὐτοῦ μέρος καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ λοιπῆς δράσεως τοῦ τιμωμένου διδασκάλου. Ἡ ὑψηλὴ στάθμη σπουδῶν καὶ τὸ διεθνὲς κύρος, τὰ ὁποῖα συντόμως ἐπέτυχεν ἀποκτήσῃ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης, ὀφείλονται καὶ εἰς τὴν θετικὴν συμβολὴν τοῦ καθηγητοῦ Ἰ. Καλογήρου» (σ. 11). Ἀληθῶς οὗτος διεκρίθη οὐ μόνον διὰ τὰς σπουδὰς, τὴν πανεπιστημιακὴν ἐξέλιξιν καὶ δρᾶσιν, τὴν πλουσίαν ἐκκλησιαστικὴν, ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν προσφορὰν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ συγγραφικὸν καὶ

θεολογικὸν ἔργον του, ὅπερ κυρίως ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Δογματῶν καὶ εἰς τὴν ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου προώθησιν τῆς ἰδέας τῶν οἰκουμενικῶν διαλόγων. Ὁρθῶς τονίζεται, ὅτι «ὁ Οἰκουμενισμὸς τοῦ καθηγητοῦ Καλογήρου εἶναι ὀρθοδοξοκεντρικός. Προβάλλει τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὄχι μόνον ἀναιρῶν τὰς προκαταλήψεις καὶ παρεξηγήσεις τῶν ξένων, ἀλλὰ καὶ ἐξαίρων συγκριτικῶς τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς εἰς πλείστα ὅσα θέματα πίστεως καὶ ζωῆς» (σ. 33). Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ συστηματικὴ μακρὰ ἐνασχόλησις τοῦ καθηγητοῦ Ἱ. Καλογήρου, τόσον περὶ τὸν διάλογον Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν, ὅσον καὶ περὶ τὴν θέσιν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας εἰς τὸ ἔργον τῆς Θείας Οἰκονομίας, τοῦθ' ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν παμψηφεί ἐκλογὴν του ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῆς ἐν Ρώμῃ Ποντιφικτικῆς Διεθνοῦς Μαριανικῆς Ἀκαδημίας (Pontificia Academia Mariana Internationalis) ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους αὐτῆς.

Εὐχόμεθα ὀλοψύχως, ὅπως ὁ Καθηγητὴς Ἰωάννης Καλογήρου συνεχίσῃ ἐν ὑγιεῖα καὶ χαρᾷ τὴν δαφιλῆ πνευματικὴν προσφορὰν του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Γεωργίου Στ. Βαγιανοῦ, Δρος Θ. καὶ Δρος Φ., *Ἡ Θρησκευτικὴ Ἀγωγή στὴν Α/βάθμια Ἐκπαίδευση (Συμβολὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος)*, Θεσσαλονίκη 1989, σχ. 8ον, σελίδες 556.

Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἡ ἐπὶ διδακτορικᾷ διατριβῇ τοῦ συγγραφέως, ἥτις ὑπεβλήθη εἰς τὸ Τμῆμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικῶν καὶ Ψυχολογίας (ΦΠΨ) τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀνακηρυχθῇ οὗτος Διδάκτωρ αὐτῆς μετὰ τοῦ βαθμοῦ «Ἄριστα». Ὁ σ. εἶναι διακεκριμένος ἐν Ἑλλάδι καὶ Εὐρώπῃ δικηγόρος παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ, ὅστις κατέπληξε διὰ τῶν θεολογικῶν του σπουδῶν, διὰ τῆς εἰσόδου του εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἱεροῦ κλήρου, διὰ τῆς ἀναδείξεώς του εἰς Πρωτοπρεσβύτερον καὶ ἐξαιρετὸν Λειτουργὸν τοῦ Ὑψίστου, διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ λήψεως τῶν Πτυχίων τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διὰ τῆς ὑφ' ἐκάστης τῶν Σχολῶν τούτων ἀνακηρύξεώς του εἰς ἀριστοῦχον Διδάκτορα καὶ διὰ τοῦ ὄγκου τῆς καθ' ὅλου ἐπιβλητικῆς συγγραφικῆς ἐργασίας του, ἥτις — ἄλλοτε διὰ τῶν ἀκραφῶς ἐπιστημονικῶν πρωτοτύπων διατριβῶν, μονογραφικῶν καὶ μελετῶν καὶ ἄλλοτε δι' ἐποικοδομητικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρθρογραφίας, ἀποκαλυπτοῦσης τὴν ἐπιστημονικὴν ὑποδομὴν τῶν διατυπώσεών του — ἀναπτύσσει κατ' ἐπιτυχῆ καὶ ρηξικέλευθον τρόπον φλέγοντα καὶ ἀκανθώδη θέματα. Ἐν δεῖγμα τῆς λαμπρᾶς συγγραφικῆς προσφορᾶς του εἶναι ἀκριβῶς καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διατριβὴ του περὶ τῆς Θρησκευτικῆς Ἀγωγῆς ἐν τῇ Πρωτοβαθμίῳ Ἐκπαιδεύσει.

Ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς διατριβῆς (σσ. 11–15) προβάλλεται ὁ κύριος στόχος αὐτῆς, ὅστις ἀφορᾷ «στὴν ἀποσαφήνισιν, ὁμαλοποίησιν καὶ ἀνέλιξιν πραγμάτων καὶ συνθηκῶν πάνω στὸ θέμα σωστῆς προσφορᾶς τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, στὰ ἐλληνόπουλα κατὰ τὴν Α/βάθμια ἐκπαίδευσή τους», διὰ νὰ καταστήθῃ δυνατὸν «νὰ ἐκτιμηθῇ μὲ περισσότερη ἀκρίβεια ἡ πρακτικὴ διάστασις τοῦ ἐκτιθεμένου προβλήματος, νὰ ὑπερκερασθῶν πλήρως οἱ ὑπαρκτὲς δυσκολίες καὶ νὰ χαραχθεῖ μιὰ μακροπρόθεσμη πορεία γιὰ τὴν πνευματικὴν πρόοδο τῆς νέας γενιᾶς μας καὶ τῆς πατρίδας μας» (σ. 15).

Ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σσ. 21–32), ἥτις ἀκολουθεῖ εἰς τὸν Πίνακα Βραχυγραφικῶν (σσ. 17–19) ἀφ' ἐνὸς ἐξαιρεται ὡς ἀναγκαῖα ἡ ἑντάξις τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν καὶ τῆς Θρησκευτικῆς Ἀγωγῆς εἰς τὰ ἀναλυτικὰ καὶ τὰ ὠρολόγια προγράμματα

διδασκαλίας τοῦ ἑλληνικοῦ Α/βαθμοῦ σχολείου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπισημαίνεται ἡ ἀνάγκη ἐξυγιάνσεως τοῦ μαθήματος αὐτοῦ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἑλληνορθόδοξου βυζαντινῆς παραδόσεως, ἥτις ἀπορρίπτει πᾶσαν ὀδηγοῦσαν εἰς αἰρετικές παρεκκλίσεις μονομέρεια. Κατὰ τὸν σ., «δὲν ἀρμόζει νὰ τεθῆ θέμα κατάρτησης τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος ἢ μετὰτάξής του στὴ στάθμη τῶν προαιρετικῶν (ἐπιλεγομένων) μαθημάτων. Χρειάζεται νὰ γίνῃ μιὰ εὐσυνείδητη προσπάθεια γιὰ βελτίωσίν του καὶ ἕνας ἐκσυγχρονισμὸς τοῦ διδακτικοῦ τρόπου προσφορᾶς του, μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς λογικὴ ποῦ δὲν καταργοῦμε (σκοπῶνουμε) κάτι ποῦ νοσεῖ, ἀλλὰ τὸ θεραπεύουμε καθιστώντας το ὑγιές καὶ ἀποδοτικόν» (σ. 29).

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ καὶ στόχου τῆς Διατριβῆς ὁ σ. συνδυάζει τὴν κριτικὴν ἐξέτασιν καὶ ἀξιολόγησιν τῆς ἱστορίας τοῦ μαθήματος τῶν Ὁρθοδοξικῶν καὶ τῆς στατιστικῆς ἐρεύνης καὶ ἀναλύσεως μετὰ τῆς προσφορᾶς τῶν προσωπικῶν ὀρθῶν σκέψεων καὶ ὑγιῶν ὀραματισμῶν κατὰ τρόπον ὑποδεικνύοντα μιαν ἀρκούντως συστηματικὴν δεοντολογίαν τῆς ἐν τῇ Α/βαθμίᾳ Ἑκπαιδεύσει Ὁρθοδοξικῆς Ἀγωγῆς. Ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς τοῦ ἱστορικοκριτικοῦ καὶ δεοντολογικοῦ στοιχείου γίνεται εἰς τὰς ἐξῆς ἐνότητας:

Ἡ Α' ἐνότης (σσ. 33–87) ἐξετάζει κριτικῶς τὴν σημερινὴν Ὁρθοδοξικὴν ἀγωγήν ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ κατ' ἐπιλεκτικὸν τρόπον ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἡ Ὁρθοδοξικὴ σχολικὴ ἀγωγή εὐρίσκειται ἐμφανῶς ἐντὸς τῶν γενικωτέρων ἐνδιαφερόντων τῆς κρατικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ συμβάλλεται σημαντικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς προσωπικότητος τῶν μαθητῶν.

Ἡ Β' ἐνότης (σσ. 89–159) ἀποτελεῖ εὐστοχον κριτικὴν ἐπισκόπησιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἱστορίας τοῦ Ὁρθοδοξικοῦ μαθήματος. Τὸ ἐρευνητικὸν στόχαστρον τοῦ σ. στρέφεται ἰδιαίτερος εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὰ περιεχόμενα τοῦ μαθήματος αὐτοῦ, εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχολογίαν τῶν μαθητῶν, εἰς τὴν γλώσσαν καὶ εἰκονογράφησιν τῶν σχετικῶν διδακτικῶν βιβλίων, εἰς τὴν μέθοδον διδασκαλίας καὶ εἰς τὴν ὁπωσδήποτε ὑποτονικὴν προβολὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν τῷ μαθηματι τῶν Ἑλληνικῶν.

Ἡ Γ' ἐνότης (σσ. 161–227) ἔχει ὡς ἀντικείμενον τοὺς κοινωνικοὺς καὶ ἱστορικοπολιτισμικοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους εἶναι ἀναγκαῖα ἡ Ὁρθοδοξικὴ παιδεία καὶ ἀγωγή.

Ἡ ἐνότης αὕτη δὲν ἀξιοποιεῖ μόνον τὰ πορίσματα τῶν νεωτέρων ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ καθιστᾷ φανερὸν τὸν ἐκφυλισμὸν τοῦ ἀπαρνηθέντος τὸν Θεοκεντρικὸν ἀθεϊστικοῦ καὶ ἀνθρωποκεντρικοῦ Οὐμανισμοῦ, ὅστις, ἐνῶ διεκήρυττε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑλοποιήσεως τοῦ ἀρχαίου κλασσικοῦ πνεύματος, αὐτοαναίρουμένος ἠρνήθη τὸ πλέον θεμελιῶδες γνώρισμα αὐτοῦ, ἥτοι τὴν Ὁρθοδοξικὴν του διάστασιν, ἥτις, ὡς ἀποδεικνύει ὁ σ. διὰ διονυχιστικῆς ἐξετάσεως καὶ ἐμπεριστατωμένης προβολῆς τῶν σχετικῶν μαρτυριῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἦτο ἔκπαλαι, ὡς εἶναι μέχρι σήμερον, τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ὀρθόδοξος βυζαντινὴ παράδοσις συνετέλεσεν, ὥστε νὰ ἀνανεωθῇ καὶ ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου ἐξυψωθῇ τὸ γνώρισμα αὐτὸ ἐν τοῖς πλαισίοις τοῦ διαποτίζοντος τὴν ἑλληνορθόδοξον βυζαντινὴν παράδοσιν Χριστιανικοῦ Ἀνθρωπισμοῦ.

Ἡ Δ' ἐνότης (σσ. 229–354), ἥτις διακρίνεται διὰ τὴν ἐν πολλοῖς μεγάλην πρωτοτυπίαν της, ὑποδεικνύει τὰς μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὰς ὀρθὰς ἐκτιμήσεις καὶ ἀπόψεις τοῦ σ., πρέπει νὰ ἐπέλθουν, ἵνα τὸ Ὁρθοδοξικὸν μάθημα προβάλλῃ τὴν σημασίαν του, ἀνατάξῃ καὶ δικαιολογήσῃ πειστικῶς τὴν παρουσίαν του ἐντὸς τῶν ἀναλυτικῶν προγραμμάτων τοῦ Α/βαθμοῦ σχολείου. Αἱ μεταβολαὶ αὗται προσδιορίζονται καὶ ταυτοποιοῦνται πρὸ πάντων ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ περιεχομένου τοῦ μαθήματος, τῆς

ποιότητα τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, τῆς χρήσεως τῶν καταλλήλων βιβλίων καὶ διδακτικῶν μεθόδων. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιέχει εὐστόχους ὑποδείξεις. Οὕτω λ.χ. διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν στοιχείων τῆς Θρησκευολογίας, ὁ σ. ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ λελογισμένη χρῆσις τούτων δὲν πρέπει νὰ καταστῇ αὐτοσκοπός, ἀλλὰ δεόν νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸ νὰ γνωρίσουν καὶ ἀναγνωρίσουν οἱ μαθηταὶ «τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπεκράτησε πολεμούμενος καὶ διωκόμενος, προσφέροντας στὸ βωμὸ τῆς πίστεως τοῦ Θεανθρώπου πλῆθος ἀπὸ παλαιότερους καὶ νεωτέρους μάρτυρες» καὶ αὐτὰ σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ »θύραθεν« φυσικὰ καὶ φιλοσοφικὰ θρησκευόμενα, τὰ ὁποῖα ἐξαπλώθηκαν εἴτε σὲ ἐπίπεδο ἐπιστημολογίας (φιλοσοφικὲς ἀναζητήσεις τῆς »Ἀληθείας«, τοῦ »Ὄντος Ὄντος« κ.λπ.), εἴτε μέσα ἀπὸ τὴ βία—Ἰσλάμ, εἴτε μὲ τὸν προσηλυτισμὸ, χωρὶς ὅμως νὰ ταλανισθοῦν μέσα ἀπὸ διωγμούς καὶ μάλιστα ὅπως καὶ ὅσον ὁ Χριστιανισμός» (σ. 265). Ὁ σ. ἐπαναλαμβάνει μετὰ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Λ. Φιλιππίδου, ὅτι ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰς λοιπὰς θρησκείας «οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῆται ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία, ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς ὑπερφυσικὴν Ἐποικάλυψιν» (σ. 298). Ἐξ ἄλλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐνότῃ ὁ σ. τόσον ἐξ ἐπόψεως ὕλης ἢ περιεχομένου, ὅσον καὶ ἐξ ἐπόψεως μορφολογικῆς ἢ εἰδολογικῆς παρουσιάζει συγκεκριμένα παραδείγματα ἀνανεώσεως τῆς θρησκευτικῆς διδασχῆς ἐν τῇ Α/βαθμίῃ Ἐκπαιδεύσει, μαρτυροῦντα βαθεῖαν θεολογικὴν μόρφωσιν καὶ ἀρτίαν ἐνημέρωσιν εἰς τὴν νεωτάτην παιδαγωγικὴν δεοντολογίαν. Ὁρθῶς ὁ σ. ἐπισημαίνει, ὅτι κρίνονται ζωτικῶς ἀπαραίτητα τόσον ἡ ἀναδιάρθρωσις τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος τῆς διδασκαλίας ὕλης, ὅσον καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος ὑπὸ θεολόγων παιδαγωγικῶς κατηρτισμένων. Ἐπίσης ὁ σ. ἐπαρκῶς ἐξάγει, ὅτι ἡ ἀφήγησις καὶ ὁ διδακτικὸς μονόλογος πρέπει νὰ υποκαθίστανται εἰς μεγάλην ἔκτασιν ὑπὸ τοῦ παιδαγωγικοῦ διαλόγου, ὑπὸ τῆς ἐποπτείας καὶ ὑπὸ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ε' ἐνότῃς (σσ. 355—388), ἥτις παρουσιάζει στατιστικὴν ἔρευναν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς Διατριβῆς ἀπόψεων τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν λειτουργῶν τῆς Α/βαθμίου Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν φοιτητῶν τῶν Παιδαγωγικῶν Τμημάτων, καταλήγει εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι «τυχὸν κατάργησις τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος καὶ ἀποξένωσις τῶν παιδῶν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν... καταστροφὴν θὰ προκαλέσῃ... Τὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικὸν... πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τὰ ἐρείσματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ τὸ διαφυλάξουν καὶ θὰ προστατεύσουν τὴν ταυτότητά του. Ἐν ἐξ αὐτῶν, καὶ μάλιστα τὸ ἰσχυρότερον, εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Πίστις. Αὐτὴν ἄς μεταδώσωμεν εἰς τὰ παιδιά μας τῆς πρωτοβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως ἀνόθευτον καὶ ἀγιοπατερικὴν» (σ. 388). Ἡ σπουδαία αὐτῇ ἐρευνητικὴ ἐνότῃς πληροφορεῖ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου γεγονότος, ὅτι ἡ πλειονοψηφία τῶν Λειτουργῶν τῆς Α/βαθμίου Ἐκπαιδεύσεως θεωρεῖ ἀναγκαῖον τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν.

Τέλος ὁ σ. παρουσιάζει τὰ Γενικὰ δεοντολογικὰ Συμπεράσματα (σσ. 389—405), καταλήγων εἰς τὴν ἐπισήμανσιν, ὅτι «ἡ ἑλληνοπρέπεια» τῆς ἀγωγῆς «δὲν εὐνοεῖται μακρὰ ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξίαν» (σ. 400). Δι' αὐτὸ εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ 2000 ἀπαιτεῖται «μιά πνευματικὴ ἐπανάστασις», ἥτις θὰ καταστήσῃ συνειδητόν, ὅτι «τὸ ἑλληνορθόδοξο χριστιανικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ ἰδεώδες δὲν ἐπιδιώκει νὰ προσανατολίσῃ τὸν νέο ἄνθρωπο μονομερῶς πρὸς τὴν »μέλλουσαν πόλιν«, ἀλλὰ ἀμφομερῶς, δηλαδὴ διαπαιδαγωγώντας πρὸς τὴν πάγια θέσιν τῆς Ὁρθοδοξίας ὅτι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν παρόντα βίον. Συνεπῶς ἡ ἑλληνορθόδοξη κοινωνικὴ στάσις ἔχει καὶ ἐνεστῶσα ἀξία καὶ μάλιστα κυρίως ἐνεστῶσα» (σ. 405).

Τὸ ἔργον ὁλοκληροῦται παρουσιάζον περιλήψιν εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν (Summary) (σσ. 407—418)· πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν, περιλαμβάνουσαν Πίνακα τῶν χρησιμοποιηθεισῶν Ἀρχαιο—ἑλληνικῶν καὶ Πατερικῶν ἐκδόσεων καὶ Πίνακα τῶν χρησιμοποιηθέντων ἑλληνικῶν καὶ ξενογλώσσων νεωτέρων βοηθημάτων (σσ. 419—474)· Πίνακα τῶν χρησιμοποιηθέντων Νομικῶν Κεμμένων (σσ. 475—477)· Πίνακα χωρίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς (σσ.

479-481): Πίνακα ὀνομάτων καὶ πραγμάτων καὶ Πλαίσιον σχεδίου 1988/89 διὰ προαιρετικὰ ἐλεύθερα μέσα διδασκαλίας εἰς τὰ Α/βάθμια σχολεῖα καὶ Γυμνάσια τῆς Καρλοπούρης (σσ. 483-558).

Ἡ ἀνάλυσις τοῦ πλουσιωτάτου περιεχομένου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀγκωδεστάτου ἔργου εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τοῦτο περιέχει πολλὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα υπερβαίνουν τὰ πλαίσια τῆς ἐξεταζομένης Α/βαθμίου Ἐκπαιδευσεως καὶ ἀναφέρονται καὶ εἰς ἄλλας βαθμίδας τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου. Ἄλλ' ἡ ὑπέρβασις αὕτη εἶναι ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει πλεονέκτημα τῆς Διατριβῆς, δοθέντος ὅτι ἡ Α/βάθμιος Ἀγωγή συντελεῖται οὐχὶ ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου, ἀλλ' ἐντὸς τῆς ὀργανικῆς ὁλότητος τῶν ἐπισήμων καὶ δημοσίων ἢ ἀνεπιστήμων καὶ ἰδιωτικῶν ἐφαρμογῶν ἑνός — πολλὰκις ἀντιφατικοῦ — παιδευτικοῦ ἰδεώδους, ὅπερ, διευρυνόμενον ὁλονὲν καὶ περισσότερον εἰς ὁμοκέντρους καὶ ἐπαλλήλους ταξιθετούμενους κύκλους, ἀφορᾷ οὐχὶ μόνον εἰς μίαν βαθμίδα, ἀλλ' εἰς πάσας τὰς βαθμίδας τῶν μορφουμένων, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐνήλικας, μεθ' ὧν οἱ τρόφιμοι τῆς πρώτης σχολικῆς βαθμίδος, ἀλληλοσυναρτώμενοι καὶ ἀλληλοπεριχωρούμενοι, ἀποτελοῦν μίαν ὀργανικὴν ἐνότητα. Ὁ σ., ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν σύνθετον αὐτὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, καθιστᾷ σαφεῖς τὰς συναρτήσεις τῆς Α/βαθμίου Ὁρησκευτικῆς Ἐκπαιδευσεως μετὰ τῆς ὁλότητος τοῦ δυναμικοῦ μορφωτικοῦ γίνεσθαι, παρυσιάζων πλοῦτον συγκεκριμένων παραδειγμάτων ἐκ τῶν ἐπὶ μέρος παιδευτικῶν ἐνεργειῶν μετὰ κριτικῶν ἀναλύσεων, ἐπισημάνσεων, παρατηρήσεων καὶ δεοντολογικῶν ὑποδείξεων. Οὕτως ἡ Διατριβὴ του, δίκην ἀσφαλοῦς αἰώρας καὶ καλῶς κατεσκευασμένου ἐκκερμῶς, κινεῖται μὲν ἐντὸς μεγάλης ἀκτίνος καὶ καταπλησσοῦσης εὐρύτητος ὀριζόντων, ἀλλ' εἶναι πάντοτε στερεῶς προσηλωμένη εἰς τὴν διήκουσαν κεντρικὴν ἰδέαν καὶ εἰς τὸν κύριον σκοπὸν τῆς, ἥτοι εἰς τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως προβολὴν τῆς δομῆς καὶ τῶν καθ' ἑλίου ἱστορικῶν συναρτήσεων καὶ δεοντολογικῶν στόχων τῆς θεωρίας καὶ πράξεως τῆς ἐν τῇ Α/βαθμίᾳ Ἐκπαιδευσεως Ὁρησκευτικῆς Ἀγωγῆς. Ὑπὸ τοιαύτην ὀπτικὴν γωνίαν ἐργαζόμενος ὁ συγγραφεὺς, ὡς φιλόπονος μέλισσα ἔχει ἐκλεκτικῶς ἀξιοποιήσει ἐκ τῆς χρησιμοποιοηθείσης εὐρυτάτης βιβλιογραφίας πλουσιωτάτον ὕλικόν καὶ ἔχει ἐντάξει αὐτὸ εἰς τὰς σχετικὰς ὀργανικὰς ἐνότητας τῆς μελέτης του.

Ὅθεν δικαίως τὸ Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικῶν καὶ Ψυχολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐνέκρινε τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐξαιρετον Διατριβὴν καὶ ἀνεκήρυξε τὸν σ. τῆς Διδάκτορα μετὰ τοῦ βαθμοῦ «Ἄριστα». Θὰ ἡδύνατο τις νὰ εἴπῃ δι' αὐτὴν συμπερασματικῶς ἀνάλογα πρὸς ὅσα ὁ γράφων ἔχει διαπιστώσει διὰ τὴν — ὡσαύτως ἐξαιρετον — ἐπὶ διδακτορικᾷ Διατριβῇ τοῦ αὐτοῦ σ., ἥτις, ἀναφερομένη εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Βαπτίσματος τῶν παλλακίδων κατὰ τὴν ἔως τὸν Ἰππόλυτον Χριστιανικὴν Γραμματεῖαν, δικαίως ἐνεκρίθη — ὡσαύτως μετὰ τοῦ βαθμοῦ «Ἄριστα» — ὑπὸ τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπερ κατ' ἐξοχὴν ἐξετίμησε τὴν ὑπὸ τοῦ σ. ἀρίστην ἱστοριοκριτικὴν καὶ ἱστοριοφιλολογικὴν διερεῖνήσιν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν κειμένων καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀρίστην χρῆσιν τῆς ἱστορικῆς γενετικῆς μεθόδου πρὸς ἀνίχνευσιν πτυχῶν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς σκέψεως καὶ ζωῆς.

Παρὰ τὴν τυχὸν ὑπαρξίν μερικῶν σημείων, διὰ τὰ ὁποῖα θὰ εἶχέ τις ἴσως διαφορετικὴν γνώμην ἢ θὰ ἤθελεν ἐνδεχομένως διαφορετικὴν διτύπωσιν, ἡ νέα διατριβὴ τοῦ π. Γεωργίου Βαγιανοῦ ἀποκαλύπτει τὸν ἀριστον θεολογικὸν καὶ παιδαγωγικὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ τὴν εὐστοχον χρῆσιν τοῦ ἐρευνητικοῦ στοχάστρου τὴν διονυχτιστικὴν καὶ ἐξαντλητικὴν γνώσιν τοῦ ἐρευνωμένου ἀντικειμένου ἡ χάρισμα τῆς κριτικῆς ἀναλύσεως καὶ συνθετικῆν ἱκανότητα ῥωμαλέαν, θαρραλέαν καὶ τολμηρὰν σκέψιν, ἥτις ἐν ὑγιεῖ προοδευτικῶ πνεύματι ζητεῖ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς μακραίωνος ἐλληνορθοδόξου παραδόσεως ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν προοπτικῶν τοῦ 2000 μ.Χ. Πρόκειται περὶ ἐκλεκτῆς συμβολῆς εἰς τὴν

καθ' ἑλοῦ καὶ ἰδίως τὴν Χριστιανικὴν Παιδαγωγικὴν, ἥτις συμβολὴ καλύπτει οὐσιαστικὸν κενὸν καὶ προσανατολίζει τὸν ἐπίκαιρον διάλογον περὶ τοῦ αἰτήματος τῆς ἀναβαθμίσεως τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παιδείας. Ἐξ ἄλλου τὸ γεγονός, ὅτι ὁ σ., ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀξιολόγων δημοσιευμάτων του, παρουσίασε δύο λαμπρὰς ἐπὶ διδασκατορικῆ Διατριβὰς, διακρινόμενας διὰ τὴν ὑψηλὴν ποιοτικὴν των στάθμην, δικαιολογεῖ τὴν εὐχὴν, ὅπως οὗτος μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου συνεχίσῃ τὴν ἐλπιδοφόρον συγγραφικὴν προσφορὰν του.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Σύντομη Εἰσαγωγή στὴν Παλαιὰ Διαθήκη (Ἐπιλογή ἐνοτήτων ἀπὸ τῆ Βίβλο τῆς Ἱερουσαλήμ), Μετάφραση Δ η μ ἡ τ ρ η Καϊμάκη, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 191.

Ὁ παλαιοδιαθηκολόγος κ. Δ. Καϊμάκης, ἀναπλ. Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἐπιθυμῶν, προφανῶς, νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς Θεολογίας ἕν εὐσύνοπτον βοήθημα διὰ τὸ μάθημα τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, προέβη εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ ἔκδοσιν τῶν εἰσαγωγῶν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, ἐκ τῆς ἐγκύριου καὶ οὕτω καλούμενης «Βίβλου τῆς Ἱερουσαλήμ». Αὕτη εἶναι μία πιστὴ εἰς τὸ ἑβραϊκὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον γαλλικὴ Βίβλος, μὲ σχετικὴν εἰσαγωγὴν πρὸ ἐκάστου βιβλίου ἢ ἐκάστης ομάδος βιβλίων αὐτῆς καὶ μὲ σύντομα ἀλλὰ περιεκτικὰ σχόλια ἐπὶ τοῦ βιβλικοῦ κειμένου. Πρόκειται περὶ λαμπρὰς ἐπιστημονικῆς ἐκδόσεως, πραγματοποιηθείσης ὑπὸ ἐπιτελείου διαπρεπῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἐρμηνευτῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν δύο κυρίως κορυφαίων Γάλλων Καθηγητῶν, τῶν ἀειμνήστων R. de Vaux (ὑπευθύνου διὰ τὴν Π. Διαθήκην) καὶ P. Benoit (ὑπευθύνου διὰ τὴν Κ. Διαθήκην)¹.

Ἡ περὶ τῆς ὀ λόγος Βίβλος, γνωστὴ οὕσα ὑπὸ τὸν πλήρη αὐτῆς τίτλον «La Sainte Bible traduite en francais sous la direction de l' Ecole Biblique de Jérusalem» (Ἡ Ἁγία Βίβλος μετεφρασμένη εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Βιβλικῆς Σχολῆς τῆς Ἱερουσαλήμ) ἢ ὑπὸ τὸν βραχυτέρον «La Bible de Jérusalem» (Ἡ Βίβλος τῆς Ἱερουσαλήμ), ἔχει μεταφραστῆ ὀλόκληρος ἐκ τῆς γαλλικῆς εἰς πολλὰς ἄλλας γλώσσας. Ἡ μετάφρασις ὅμως τοῦ κ. Καϊμάκη περιορίζεται μόνον εἰς τὰς εἰσαγωγὰς εἰς τὰ παλαιοδιαθηκικὰ βιβλία, συμφώνως πρὸς τὸν ἐκτεθέντα ὡς ἄνω σκοπόν, εἰς τὸν ὁποῖον οὗτος ἀποβλέπει. Καὶ ὡς ἦτο ἐπόμενον, περιωρίσθη εἰς ἐκεῖνα μόνον τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, τὰ ὁποῖα περιέχει ἡ Βίβλος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι εἰς τὰ πρωτοκανονικὰ καὶ ἔχι ὅλα τὰ δευτεροκανονικά. Οὕτω δὲν περιλαμβάνει τὰ Α' Ἐσδρας ἢ ἱερεὺς καὶ Γ' Μακκαβαίων, διότι τὰ βιβλία ταῦτα, θεωρούμενα ὑπὸ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ὡς ἀπόκρυφα, ἔχουν ἐκβληθῆ τοῦ κανόνος τῆς λατινικῆς Βίβλου. Ὡσαύτως οὔτε καὶ εἰς τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἱερεμίου ἀναφέρεται, ἀλλὰ γράφει ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτῆς μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Βαρούχ (σελ. 161-162), ἀκολουθῶν καὶ ἐν προκειμένῳ τὴν ρωμαιοκαθολικὴν ἔκδοσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ Ἐπιστολὴ δὲν εἶναι αὐτοτελὲς βιβλίον, ἀλλὰ προστίθεται εἰς ἐκεῖνο τοῦ Βαρούχ, ὡς ἕκτον αὐτοῦ κεφάλαιον. Ἐνεκα τούτων ἀφήνει ἀκάλυπτον ἐν μέρος τῆς ὕλης, τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ διδασχθοῦν οἱ φοιτητὰι τῆς Ὀρθοδόξου Θεολογίας. Πιθανὸν ὅμως — καὶ θὰ ἦτο ἀπαραίτητον — νὰ προσφέρῃ οὗτος τὴν ἐλλείπουσαν ταύτην ὕλην δι' ἄλλου τινὸς τρόπου.

1. Περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἔχομεν γράψαι καὶ ἄλλοτε ἐν «Θεολογία» 23(1952), σελ. 298-300 καὶ 63(1992), σελ. 184.

Ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν αὕτη εἶναι γλαφυρὰ καὶ ἐν γένει ἐπιτυχής, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίη ὅτι δὲν ἔχρηξε περισσοτέρας φροντίδος καὶ προσοχῆς. Εἶναι μᾶλλον πιστὴ, ὅχι ὁμῶς ἀπολύτως· κυρίως δὲ δὲν ἀντιστοιχεῖ εἰς ὀλόκληρον τὸ γαλλικὸν κείμενον. Ἐὰν ἐξαίρεσωμεν τὰς εἰσαγωγὰς εἰς τοὺς Ψαλμοὺς καὶ εἰς τὰ προφητικὰ βιβλία, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μεταφρασθῆ ἐξ ὀλοκλήρου καὶ πιστῶς, εἰς τὰ ἄλλα βιβλία παρατηρεῖται σχετικῶς μία ἐλαστικὴ ἐπιλογή. Καὶ μερικῶν μὲν τμημάτων δύναται τις νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παράλειψιν (ὀφειλομένην, καθ' ἡμᾶς, εἰς διαφορὰς τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ λατινικὴ Βίβλος ἔναντι τῆς ἑλληνικῆς), ἄλλων ὁμῶς ὄχι. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν σημεία παρατηροῦνται καὶ προσθήκαι ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ κειμένου ἢ καὶ τροποποιήσεις αὐτοῦ ἐν γένει. Ἐπὶ πλεόν παρατηροῦνται καὶ τεκμήρια παραδρομῆς. Οὕτω π.χ. ἐν σελ. 75 γίνεται λόγος διὰ τὰ βιβλία τῶν Μακκαβαίων, καὶ μετ' ὀλίγους στίχους ὑπάρχει ἡ φράσις «Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου...», ἐνῶ καὶ ὁ Γάλλος σ. ὁμιλεῖ διὰ βιβλία. Ἐν σελ. 121 ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς φέρεται ζῆσας ἀπὸ τὸ 90 π.Χ. μέχρι τὸ 54 μ.Χ. Ἐπίσης ἐν σελ. 128 τὸ «grand prêtre» μεταφράζεται «μεγάλος ἀρχιερέας». Ἐν τῇ ἰδίᾳ σελ. ἀναγιγνώσκωμεν, δύο φοράς μάλιστα, τὸ ὄνομα Πινχάς, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ καὶ τῇ γαλλικῇ Βίβλῳ (**פִּינְחָס** — Pinhas). Ἀλλὰ πρόκειται περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ γνωστοτάτου Φινεές, τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου ἥρωος τῆς Ἰσραηλιτικῆς θεοκρατίας, ὅστις ἀναφέρεται πολλάκις ἐν τῇ Βίβλῳ, ὡς ἐξιλεύσας τὸν κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξοργισθέντα Κύριον, διὰ γενναίας πράξεώς του, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη αὐτῷ «καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν διαθήκη ἱερατείας αἰωνία» (Ἀριθμ. 25,13), ἀπενεμήθη δηλ. εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα καὶ προνόμιον τῆς διηνεκοῦς ἱερωσύνης, διατηρηθείσης εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν ἐπὶ μακρότατον χρόνον (βλ. προχειρῶς τὸ ψαλμικὸν «καὶ ἔστη Φινεές καὶ ἐξιλάσατο... καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην εἰς γενεάν καὶ γενεάν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος» — Ψαλμ. 105 [μασ. 106], 30–31· πρβλ. καὶ Σοφ. Σειρ. 45,23). Ἴσως ἐπιβάλλεται νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα καὶ τὸ ὅτι αἱ παραπομπαὶ εἰς τὸ βιβλικὸν κείμενον γίνονται ἄλλοτε κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν καὶ ἄλλοτε κατὰ τὸ ἑλληνικόν, ἥτοι ἀνομοιομόρφως. Περὶ παρομοίων ἀνομοιομορφιῶν ἔχομεν γράψαι πολλάκις, βιβλιοκρίνοντες διάφορα βιβλικά καὶ διῆ παλαιοδιαθηκολογικὰ συγγράμματα.

Ἡ ἰδέα τῆς μεταφράσεως τῶν Εἰσαγωγῶν τούτων ὑπῆρξεν ἀρίστη, διότι, ὡς παρατηρεῖ περίπου καὶ ὁ μεταφραστής, προσφέρεται δι' αὐτῆς ἡ δυνατότης εἰς τοὺς Ἕλληνας φοιτητὰς τῆς Θεολογίας νὰ γνωρίσουν ἐπιστημονικὰς θέσεις διαπρεπῶν ξένων βιβλικῶν θεολόγων. Θὰ ἀνέμενέ τις ὁμῶς παρ' αὐτοῦ νὰ τονίξῃ δεόντως, ὅτι οἱ διακεκριμένοι, πράγματι, θεολόγοι οὗτοι εἶναι ἑτερόδοξοι, ὥστε νὰ μὴ νομισθῇ ὑπὸ τῶν ἀδανῶν πρωτοετῶν φοιτητῶν (αὐτῶν δηλ. οἱ ὁποῖοι διδάσκονται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Π. Διαθήκην), ὅτι ἡμετέρα Ἐκκλησία παραδέχεται ὅλας τὰς τοιαύτας θέσεις. Θὰ ἔπρεπεν ἐπίσης νὰ προβῇ οὗτος καὶ εἰς τὰς ἀπαραιτήτους διασαφήσεις σχετικῶς πρὸς τὰ βιβλία Α' Ἐσδρας, Γ' Μακκαβαίων καὶ Ἐπιστολῇ Ἱερεμίου, διὰ λόγους οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο, ἐλπίζομεν, φανεροὶ ἐκ τῶν ὄσων περὶ τῶν βιβλίων τούτων εἴπομεν προηγουμένως. (Διὰ τὸ Δ' Μακκαβαίων δὲν τίθεται θέμα, διότι καὶ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας θεωρεῖται ἐπίσης ἀπόκρυφον). Ἄς σημειωθῇ ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἐν σελ. 62 ἐμφανίζεται δύο φοράς τὸ δευτεροκανονικὸν βιβλίον Α' Ἐσδρας ὡς ἀπόκρυφον, χωρὶς νὰ διευκρινίζεται κἀν ὅτι δὲν δέχεται τοῦτο ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία. Ἐν κατακλείδι παρατηροῦμεν, ὅτι εἶναι ἐμφανῆς ἡ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης ἀπουσία τῆς προσωπικῆς συμβολῆς τοῦ κ. Καϊμάκη. Παρὰ τὴν ἄλλειψιν ὁμῶς ταύτην, θὰ πρέπει νὰ ἐπαινεθῇ οὗτος διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἐντιμότητα τὰς ὁποίας παρουσιάζει, μὴ καταδεχθεὶς διὰ ἐμφάνισιν τὸν ξένον μόχθον ὡς ἰδικόν του.

Ἄπ. Ἰω. Πάσχου, *Ἡ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου διαφαινομένη ἰατρικὴ τοῦ παιδεία*, Ἰωάννινα 1992, σσ. 90.

Πρόκειται περὶ διατριβῆς ἐπὶ διδακτορία, πού ὑπεβλήθη καὶ ἐνεκρίθη ἀπὸ τὴν Ἰατρικὴ Σχολὴ τοῦ Παν/μίου Ἰωαννίνων. Ὁ γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλα βιβλία τοῦ παθολόγος καὶ πυρηνικὸς ἰατρός κ. Ἄπ. Ἰω. Πάσχος, μελετᾷ συστηματικὰ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Μεγ. Βασιλείου καὶ ἐκθέτει λεπτομερῶς, μὲ παράθεση τῶν σχετικῶν κειμένων καὶ σχολιασμὸ ἀνάλογο, ὅλα τὰ στοιχεῖα πού δείχνουν τὴν ἰατρικὴ παιδεία τοῦ πανεπιστήμιου αὐτοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας καὶ ἰδρυτοῦ τῆς Βασιλειάδας, ὅπου «ἐνοσηλεύοντο ἀνάτοιοι ἀσθενεῖς, πάσχοντες ἐκ μεταδοτικῶν νοσημάτων, τοὺς ὁποίους συνήθως ἐνοσήλευεν ὁ ἴδιος ὁ Μ. Βασίλειος... Περιελάμβανε δὲ πλήρες νοσοκομεῖον, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν συγκεκροτημένον καὶ ὠργανωμένον, ὥστε καὶ σήμερον νὰ ἐμποιῇ τὸν θαυμασμὸν» (σελ. 22). Ἡ μελέτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: εἰς τὸ Α' ὁ σ. μᾶς δίνει τὸ βίβλ. τίς σπουδές, συγγραφικὴ δραστηριότητα, καὶ τὴν κοινωνικὴ δράση τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἐνῶ εἰς τὸ Β' (σελ. 23-77), τοὺς κλάδους καὶ τὰ ἐπὶ μέρους ἰατρικὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς ἀσχολήθηκε ὁ Μ. Βασίλειος. Εἶναι θαυμαστὴ ἡ ἐνημέρωση τοῦ σ. στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία (θεολογικὴ καὶ ἰατρικὴ) καθὼς καὶ ἡ γλωσσικὴ καθαρότης, πού ἐνθυμίζει καθαρεύουσα τοῦ Παπαδιαμάντη.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

«ΘΕΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΤΩ ΝΟΜΩ
ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

- † Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΣΕΡΑΦΕΙΜ
- † Ὁ Μεγάρων καὶ Σαλαμῖνος ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ
- † Ὁ Λήμνου ΙΕΡΟΘΕΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Εὐάγγελος Δ. Θεοδώρου, Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀγαθουπόλεως 44, 112 52
— Ἀθῆναι.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ: Ἰωάν. Μιχαήλ, Ἰασίου 1, 115 21,
Ἀθῆναι.